

Les llengües i els grups humans

Jesús Tuson, professor de lingüística de la Universitat de Barcelona, aclareix conceptes com raça o llengua alhora que relaciona els diferents llenguatges amb les diverses cultures o grups humans.

Quan érem petits ens van fer creure (entre més mentides) que la humanitat es classificava en cinc races: la blanca, la negra, la groga, la vermella i l'olivàcia. I molts, a més, van pensar, amb les conseqüències conegudes de tothom, que la primera era l'estrella més refulgent del firmament humà. Avui, però, els qui tenen autoritat científica en la matèria, els especialistes en genètica de les poblacions, han deixat ben clar que el vell concepte de "raça" és del tot inservible com a eina classificatòria i que, en el cas que algú el volgués fer servir, hauria de moure's amb una mica més de mil races diferents..., cap de les quals no es podria considerar, a més, "pura".

També tenim ben clar, ja des de fa temps, que entre les "races" i les llengües no hi ha cap relació possible: una llengua com l'anglès, per exemple, és avui la primera llengua per a grups humans ben diferents i, com deia el gran lingüista Edward Sapir, "als Estats Units hi ha uns quants milions de negres que no saben cap altra llengua. És la seva llengua materna, la vestidura formal dels seus pensaments i sentiments més íntims. És tant la seva propietat, tan inalterablement d'ells, com del rei d'Anglaterra (Jordi V, llavors)". Es per aquesta raó que si algú volgués defensar encara cap relació entre llengua i raça hauria d'elaborar metodologies estrafolàries per a establir correspondències estrambòtiques entre les llengües i els grups sanguinis, els colors dels ulls, i característiques semblants i immaridables. Si fa no fa, com si algun il·luminat volgués fer dependre la forma de cada llengua de les condicions del subsòl o de la direcció predominant dels vents.

Deixant ara de banda les relacions impossibles, hi ha un problema que, almenys ja des de W. von Humboldt, ha interessat els lingüistes i els antropòlegs: el de la relació possible entre

Jesús Tuson Valls (València, 1939). Professor de Lingüística a la Facultat de Filologia (Secció de Lingüística) de la Universitat de Barcelona. És autor de llibres diversos, entre ells *El luxe del llenguatge* (1986), *Mal de llengües* (1988) i *El llenguatge i el plaer* (1990). Ha fet docència d'història de la lingüística, de semàntica i de qüestions relacionades amb la poètica. Actualment coordina un *Diccionari de lingüística*.

les cultures dels grups humans i les seves llengües. És matèria coneguda que aprenem una llengua de ben petits i que aquesta ens impregna d'una manera aclaparadora; això podria tenir com a conseqüència que la nostra percepció del món fos condicionada, almenys parcialment, per les característiques d'una estructura verbal que actuaria com una mena de sedàs o com un cristall acolorit interposat entre nosaltres i el món. D'aquesta forma, a llengües diferents es correspondrien visions del món també diverses, tal com va suposar l'antropòleg i lingüista nord-americà Benjamin Lee Whorf.

Però el problema de la hipòtesi de Whorf és que la seva formulació va ser excessivament general. Què és una llengua? Una llengua és l'instrument comunicatiu i expressiu més complicat que es pot trobar a l'univers, i és per això que generacions d'especialistes encara no han pogut oferir una descripció exhaustiva i satisfactòria de cap llengua..., de la mateixa manera que generacions de neurofisiòlegs tampoc no han pogut fer el mapa complet del cervell humà. Una llengua té estrats diferents interrelacionats (fonètic, fonològic, morfològic, sintàctic, lèxic, semàntic i d'organització textual), cadascun dels quals conté les seves unitats (poques o moltíssimes) i unes determinades regles combinatòries. Whorf no va ser capaç de precisar —no ho hauria pogut fer de cap de les maneres— si la cultura japonesa depenia de l'estructuració de les seves frases en què primer apareix el subjecte, després l'objecte directe i, finalment, el verb. O si el sistema vocàlic de l'àrab (i, a, u) era responsable d'una determinada arquitectura cultural diferent, que els portaria a veure el món amb colors parcialment diferents.

Sembla clar (i el consens és avui total) que les estructures més fondes de les llengües no ens poden imposar unes determinades orienta-

cions perceptives. En canvi, sí que sembla raonable pensar que cada llengua, en el capítol o nivell lèxic i en la fraseologia, porta alguns senyals culturals: empremtes relacionades amb els interessos de cada poble. Per una raó del tot evident: el lèxic és el conjunt de les peces amb què dissenyem els elements del nostre entorn, diferent (o parcialment diferent) en cada cas. És per això que nosaltres tenim tot de paraules per a parlar del vi i poques per a indicar els diferents estats de la neu i del gel. En canvi, els esquimals tenen a disposició un vocabulari molt ric en aquest segon cas i cap paraula, excepte les importades de les altres llengües, per a indicar els elements del món vitivinícola.

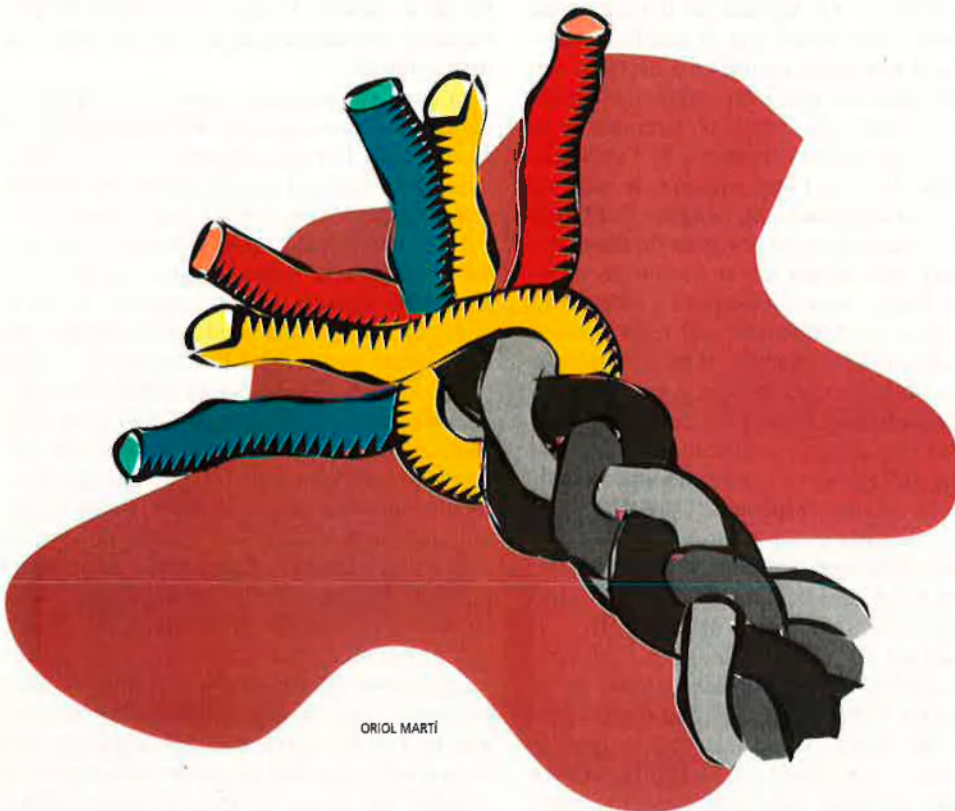
El lèxic, doncs, pot ser considerat amb tota justícia com el conjunt de les etiquetes que expressen les representacions col·lectives, almenys en tres nivells. En primer lloc, hi trobem les paraules que fan referència als elements universals, comuns a tota la humanitat: en totes les llengües hi ha les paraules necessàries per a designar l'aigua, el foc, la terra, les parts bàsiques del cos i tot d'entitats compartides per la nostra espècie.

En segon lloc, hi trobem els mots que fan referència a les realitats específiques d'un entorn físic socialitzat i complex: els animals propis, les eines, els tipus de cultiu, les estructures d'habitació i tota mena de tècniques col·lectives (és per això que nosaltres tenim un verb com *veremar* i no pas un altre com *romaniejar*, perquè collir romaní és un acte indivi-

dual, que no afecta el grup cultural com a tal).

Finalment, hi ha el vocabulari de les construccions purament mentals, generalment induïdes pels qui organitzen (de grat o per força) el grup social: les paraules al·lusives als mites propis, a les entitats religioses, a les normes del comportament i a les qualitats de les persones. Aquestes paraules no tenen referents físics, és clar; no es corresponen amb entitats reals; però, com a creadores de mentalitats, poden arribar a tenir una força gairebé pètria. Per exemple, caldria saber quants actes de violència s'haurien pogut evitar si mai no hagués existit (per a determinades parelles de llengua-cultura) la paraula "honra" i el concepte que hi va associat.

Tot plegat, les implicacions entre el cabal lèxic, d'un costat, i les característiques de cada agrupació cultural, d'un altre, plantegen un problema difícil amb la vista posada en el present i en el futur. Fins ara, i això és un fet, l'espècie humana ha estat una i diversa: una pel que fa a la seva dimensió essencial, i diversa quant a les llengües i les cultures. Però sembla que vivim uns temps en què haurem de decidir si ens diluïm tots, perdem els nostres estils diversos i ens captenim de manera uniforme i uniformada..., o bé si mantenim aquelles característiques (culturals i lingüístiques) que ens han fet ser com som. La qual cosa no hauria d'excloure, de cap de les maneres, un diàleg intercultural que, sempre que ha estat honest i convivençial, ha resultat ben productiu. Jo, la veritat, m'hi apunto, a això segon. **Jesús Tuson**

ORIOI MARTÍ

